

Szatmáry Zoltán, Aszódi Attila: CSERNOBIL – tények, okok, hiedelmek Typotex Kiadó, Budapest, 2005.

Vannak olyan távoli események, amelyek közfigyelmet keltenek, noha maga az esemény nincs hatással az életünkre. A figyelem oka lehet empátia, mélyen átérezzük a távoli tragédia borzalmát, vagy a félelem, ha nem tudjuk, milyen hatással lesz, lehet életünkre. A csernobili tragédia esetében vélhetően a félelem volt a döntő. Egyesek azonnal igyekeztek elbagatellizálni az eset következményeit, mások pedig eltúlozták azt. Csak a szakemberek tudták, milyen következményekkel is járt valójában a baleset ott a távoli helyszínen, és járhat majd itt, Magyarországon.

Majd húsz év elteltével két szakember elhatározta, hogy közérthető módon megírja a valóságos „Csernobil sztorit”. A vállalkozás komoly erőfeszítést igényel, hiszen csak úgy lehet közérthető módon elmondani, mi miért történt, ha egyszerű eszközökkel leírják az atomreaktorok működésének alapjait, a sugárvédelem és a statisztika néhány alapelemét. Noha napjainkban már egy általános célra alakult kft. is kaphat milliós támogatást egy nukleáris kérdéseket tárgyaló kiadvány elkészítésére, a szerzők – igen helyesen – úgy vélték, sem a négyfaktor-formula, sem a mágikus atommagok nem váltak még a pesti folklór részévé. A reaktorok működését sikerült 17 oldalon érthetően elmondani, a radioaktív sugárzást és biológiai hatásait 24 oldal ismerteti, képekkel, képletek nélkül, érthetően.

A baleset leírásánál (ami a szóban forgó műben mindössze 10 oldal) sokkal fontosabb a balesetekhez vezető okok és következmények vizsgálata (kb. 100 oldal). A baleset okai között a szerzők szerepeltetnek egyéni okokat, mint a kezelőszemélyzet felelőtlen magatartása, szervezeti okokat (miért engedélyezték egy pozitív visszacsatolású ipari berendezés használatát) és társadalmi okokat (miért nem választották szét a hadseregnek szükséges plutónium termelését a civil célokat szolgáló energiatermeléstől). Az okok vizsgálata azért is fontos, mert vélhetően egyre inkább rá leszünk szorulva veszélyes berendezések (autó, autópálya, veszélyes anyagok és módszerek) használatára. Okulni kell tehát minden balesetből!

Immáron hétköznapi eset, ha azonos tényekből két személy vagy két szervezet homlokegyenest ellentétes következtetésekre jut. A híradásokat elborító politikában ez nem meglepő, hiszen a politikus azt mondja, ami érdekében áll. Meglepő viszont, hogy a bíróságok gyakran hoznak ellentétes ítéletet azonos tényanyagból kiindulva. Azért meglepő, mert a bíróság egy vita eldöntésére létrehozott társadalmi intézmény, ítélete menthetetlenül azt jelenti, az egyik félnek igaz van, a másiknak nincs. A bíróság ítéletének komoly következményei vannak.

Nem lehet minden kérdéssel a bíróságra rohanni. Ki fogja eldönteni, mi a szennyezett levegő, a rossz ivóvíz következménye? Hogyan tudjuk eldönteni, mitől betegedett meg a gyerek és ki a felelős érte? Valamikor az általánosban elfogadott nézet szerint egy-egy kérdés akkor és pártatlan vizsgálatával egy tudományos intézményhez kell fordulnunk, ám amióta a tudományos rákényszerült tudása áruba bocsátására, ez a bizalom elillant. A tudományos intézmények tekintélye árucikk lett. Azt látjuk a reklámban, hogy fehérköpenyes, komoly, tudós kinézetű emberek bármely mosóporról kijelentik (feltehetően jó pénzért), hogy a vizsgált mosópor jobb, mint az összes többi. A végeredmény? A társadalom magára hagyta az egyént: dönts el magad, miben hiszel.

Nagynéném egy alkalommal a paksi mosótartály üzemzavarára¹ kapcsán megkérdezte tőlem, kell-e félni az esettől. Tagadó válaszomat annak ellenére fogadta nyilvánvaló kétkedéssel, hogy apró gyermekkorom óta ismer. Íme egy eset, amikor a

tudomány hitelvesztését saját bőrömmön tapasztaltam. Ez persze sokkal jobban bántott, mint a zöldek által gyakran használt *atomlobbi* kifejezés, noha ez utóbbi azt akarja sugallni, hogy aki érti, mi történik egy atomreaktorban, az már eleve elfogult, hiszen abból él, amihez ért. Azt már csak hozzágondolják, hogy az ilyen embertől jobb óvakodni, hiszen bármire képes állása védelmében (nem úgy, mint a nemes, önfeláldozó zöldek). Valójában egy szakember abban érdekelt, hogy tudását igénybe vegyék, az, hogy véleménye alapján milyen intézkedés születik, ugyanúgy nem érdekli, mint egy matematikust, hogy a vizsgált egyenlet gyöke pozitív vagy negatív adódott.

Ebben a légkörben a baleset kapcsán lehetne a konkrét esettel foglalkozni, ám a szerzők érdemének tartom, hogy figyelmüket az általános jelenségekre fordítják. Az egyik kérdés, amelyet vizsgálunk: Miért vádolták a nukleáris szakmát hazugsággal a csernobili események kapcsán? Végre valakinek van bátorsága feltenni ezt a kérdést! Kétségtelen tény, hogy a tájékoztatás akkoriban nehézségekbe ütközött, noha megvolt rá a készség a szakemberek oldaláról. Emlékszem, *Fehér István* nem kapott a TV-híradóban pár percet, hogy elmondja, mi a helyzet. A szerzők vélhetően személyeskedésnek vélték és elkerülték azon kollégák megnevezését, akik a „pártos” tájékoztatást felvállalták a híradásokban.

A tájékoztatáshoz kapcsolódik egy másik vitás kérdés is. Az újságok nem szeretik az adatokat (ritka, hogy egy újságban megjelent adat pontos legyen), imádják a szenzációt, ezért még egy ismeretterjesztő rovattól sem várhatunk korrekt tájékoztatást. A szerzők végre felvetik a kérdést: mennyiben felelős a média a félretájékoztatásért? Én nem emlékszem arra, hogy előtűnt valaki is felvetette volna a TV-híradó szerkesztőjének felelősségét, mert nem adott pár percet egy olyan kérdés megvitatására, amely az egész országot foglalkoztatta. Nem merült fel a napilapok, hetilapok szerkesztőinek, főszerkesztőinek, újságíróinak felelőssége sem, hogy a kétségtelenül meglévő adatok nem jutottak el az olvasókhoz. Érdekes módon, a felelőtlen, hozzá nem értő tájékoztatás viszont helyet kapott a sajtóban. Évekkel az esemény után megjelentek olyan újságírók, akik feltehetően anyagi érdekből hosszú időn keresztül szedték a sápot a csernobili álhírek után, magukat pedig az igazság bajnokának tüntették föl. Erről *Szatmáry* és *Aszódi* könyvében nem esik szó, feltehetően a kiadó (vagy a szerkesztő?) közbeavatkozása vezetett a fenti esetek kihúzásához.

Szatmáry és Aszódi könyvéből kirajzolódik a nyolcvanas évek valósága. A mindent őrszövő politika, a gúzsba kötött tájékoztatás, a szakmai viták arról, hogy szabad-e tájékoztatni a közvéleményt részben bizonytalan elemzésekre támaszkodva, ez volt a nyolcvanas évek valósága. Ez volt az a táptalaj, amelyen a legvadabb, máig élő tévhitek is megtelepedtek.

Egy szó, mint száz: Szatmáry Zoltán és Aszódi Attila: *Csernobil* című könyvét jó szívvel ajánlom mindenki figyelmébe. Még a zöldekébe is, tanulni ugyanis sohasem késő. Az újságírók, tanárok, diákok a könyvet nukleáris témákhoz háttéranyagként is fel tudják használni. A többiek pedig színvonalas, érdekes és hasznos olvasmányra lelnek a könyvben.

Makai Mibály
BME Nukleáris Technikai Intézet

¹ Érdemes megjegyezni, hogy akkor beszélünk balesetről, ha személyi sérülés történt. Ennek hiányában az eseményt üzemzavarnak nevezik.